Mutlak Düzenin Ontolojik Yarılması: Kurumsal Hipokrasi, Bilişsel Çelişki ve Denetçi Özne

"Biliyorum, ama yine de öyleymiş gibi davranıyorum." — S. Žižek

ÖZET

Bu makale, modern kurumsal yapıların "mutlak düzen" iddiaları ile gerçek ticari uygulamaları arasındaki ontolojik yarılmayı, "Mutlak Düzenin Hipokrasisi" kavramı çerçevesinde incelemektedir. Çalışmanın temel amacı, kurumsal şeffaflık söyleminin bir "kontrol mimarisi" olarak işlevini ve bireysel bilinç üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Araştırmada nitel içerik analizi yöntemi kullanılmış; Teknoloji, Finans ve Otomotiv sektörlerinden seçilen 12 spesifik vaka, 2018-2024 yılları arasını kapsayan 45 kurumsal sürdürülebilirlik raporu ve bunlarla çelişen 30 bağımsız medya/mahkeme kaydı üzerinden kodlanmıştır. Söylem-eylem farkını ölçmek için; etik taahhüt oranı, tedarik zinciri şeffaflık indeksi ve hukuki ceza maliyetleri ana ölçütler (A-B-C) olarak kullanılmıştır. Analizler sonucunda, kurumsal etik söylemleri ile saha ihlalleri arasında sistematik bir negatif korelasyon saptanmıştır. Yapılan içerik analizi ve veri eşleştirmesi sonucunda, kurumsal etik taahhüt yoğunluğu (S) ile yasal/teknik ihlal sıklığı (E) arasında orta-yüksek şiddetli negatif bir korelasyon ($r = -0.72$, $p < 0.001$) saptanmıştır. Bu veri, kurumun etik söylemi arttıkça, operasyonel şeffaflığının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azaldığını kanıtlamaktadır. Bulgular, hipokrasinin sistemik bir arıza değil, Brunsson (1989) ve Christensen vd. (2013) tarafından işaret edilen, sistemin meşruiyetini ve sürekliliğini sağlayan bir "işletim sistemi" olduğunu doğrulamaktadır. Makale, bireyin "pasif tüketici" konumundan "denetçi özne" konumuna geçişi için teorik bir yol haritası sunarak sonuçlanmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

Kontrol Mimarisi, Kurumsal Hipokrasi, Bilişsel Çelişki, Denetçi Özne, Yeşil Aklama (Greenwashing), Ayrışma (Decoupling), Algoritmik Şeffaflık, Tedarik Zinciri Etiği, Gözetim Kapitalizmi, Kurumsal Meşruiyet.

1. GIRIŞ

Modern kapitalist sistemde kurumlar, meşruiyetlerini artık yalnızca ekonomik rasyonalite üzerinden değil, inşa ettikleri "kusursuzluk" ve "etik değerler" söylemi üzerinden kurgulamaktadır. Bu durum, kurumların dış çevreye uyum sağlamak adına benzer yapıları benimsemesi olarak tanımlanan "kurumsal eşbiçimlilik" (Institutional Isomorphism) (DiMaggio & Powell, 1983) mekanizmasının bir sonucudur. Kontrol mimarisi, topluma hatasız ve şeffaf bir yapı sunduğu iddiasıyla bir illüzyon perdesi inşa ederken; kurumsal yapıların resmi politikaları ile fiili faaliyetlerinin birbirinden ayrışması süreci olan "ayrışma" (Decoupling) devreye girmektedir (Meyer & Rowan, 1977). Bazı teorisyenler bu durumu, kurumun henüz ulaşamadığı hedefleri vaat etmesi anlamında "amaçsal söylem" (Aspirational Talk) (Christensen vd., 2013) olarak olumlasa da; bu çalışma, söz konusu boşluğun "kar maksimizasyonu uğruna bastırılmış hakikatleri" gizleyen bir perde olduğunu savunmaktadır.

Bu hipokrasi sarmalı, günümüzde regülatif baskıların arttığı Türkiye ve küresel pazarlarda daha belirgin hale gelmiştir. Türkiye bağlamında KVKK, BDDK ve SPK tarafından dayatılan şeffaflık ve etik yönetişim standartları ile AB GDPR ve DMA (Dijital Pazarlar Yasası) gibi sert regülasyonlara uyum söylemleri vitrini süslerken; pratikteki veri ihlalleri, algoritma manipülasyonları ve sürdürülebilirlik raporlarındaki sapmalar, kurumsal vitrin ile gerçeklik arasındaki ontolojik farkı derinleştirmektedir. Türkiye bağlamında bu yarılma, 'biçimsel uyum' (formal compliance) ile 'esaslı uygulama' (substantive application) arasındaki boşlukta kristalize olur. Örneğin, KVKK (Kişisel Verilerin Korunması Kanunu) düzenlemelerine uyum sağladığını 'Aydınlatma Metinleri' ile beyan eden kurumların, global teknoloji sağlayıcılarının (SaaS) opak veri işleme süreçlerini denetleyememesi, yerel mevzuatın global bir gözetim kapitalizmi mimarisi içinde sembolik bir kalkana dönüşmesine neden olmaktadır. Benzer şekilde, BDDK'nın 'Sürdürülebilirlik Esasları' (2021) çerçevesinde hazırlanan raporlar, global ESG söyleminin yerel finans diline tercümesi işlevini görse de; bu raporlar sıklıkla operasyonel bir dönüşümden ziyade, uluslararası sermaye piyasalarına sunulan bir 'meşruiyet sertifikası' olarak kalmaktadır (SPK, 2020). Bu çalışma, söz konusu çelişkiyi "Mutlak Düzenin Hipokrasisi" olarak tanımlar ve bu yapının hem kurumsal işleyişteki sistemik rolünü hem de bireyin bilişsel dünyasındaki etkilerini ele alır. Bu çalışmanın literatüre ve pratiğe katkısı üç temel noktada somutlaşmaktadır:

- **Sistemik Tanımlama:** Hipokrasiyi geçici bir ahlaki sapma değil, sistemin karmaşıklığını ve çelişkilerini yöneten temel bir "işletim mantığı" olarak kuramsallaştırır.
- **Metodolojik Çerçeve:** Kurumsal söylem (reklam/rapor) ile eylem (saha verisi/yasal ceza) arasındaki ontolojik farkı ölçmek için özgün bir kod şeması ve analiz modeli önerir.
- **Fail Odaklı Çözüm:** Bireyin bu çelişki karşısında yaşadığı bilişsel felç halinden çıkışını sağlayacak, eleştirel bir veri okuma pratiğine dayanan "Denetçi Özne" modelini ortaya koyar.

1.1. Türkiye Bağlamında Regülatif Hipokrasi: Biçimsel Uyum vs. Esaslı Uygulama

Türkiye'deki kurumsal yapıların global etik söylemleri yerel mevzuata tercüme ederken sergilediği "ayrışma" (decoupling) pratiği, aşağıdaki tablo 1'de spesifik vaka tipleri üzerinden analiz edilmiştir:

Regülatif Çerçeve	Biçimsel Uyum (Söylem/Vitrindeki İmaj)	Esaslı Uygulama (Eylem/Saha Gerçekliği)	Tipik Vaka Örneği
KVKK (Veri Gizliliği)	Web sitelerinde "Çerez Politikası" ve kapsamlı "Aydınlatma Metinleri" yayımlanması.	Verilerin üçüncü taraf reklam ağlarına (RTB sistemleri) hukuki rıza olmaksızın aktarılması.	2021-2023 yılları arasında e-ticaret ve bankacılık sektöründe kesilen milyonluk veri ihlali cezaları.
SPK (Sürdürülebilirlik)	Yıllık faaliyet raporlarında "Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi"ne tam uyum beyanı.	Kredi portföylerindeki yüksek karbonlu enerji projelerinin "altyapı yatırımı" adı altında gizlenmesi.	Enerji yoğun projelerin finansmanında çevresel etki raporlarının (ÇED) biçimsel olarak sunulup esasen denetlenmemesi.
BDDK (Etik Yönetişim)	Kurumsal yönetim ilkeleri gereği "Etik Kurullar" ve "Şeffaflık Raporları" oluşturulması.	Kâr maksimizasyonu uğruna agresif satış hedefleriyle tüketiciyi yanıltıcı finansal ürün pazarlanması.	2020 bankacılık manipülasyonu cezaları ve agresif sigorta poliçesi satış pratikleri.

Tablo 1, makalenin temel tezi olan "Mutlak Düzenin Hipokrasisi"nin Türkiye özelindeki izdüşümünü kanıtlamaktadır. Kurumlar, KVKK veya SPK gibi otoritelerin formel taleplerini karşılayarak bir "meşruiyet kalkanı" oluşturmakta, ancak bu kalkanın arkasında ticari kâr odaklı ve etik dışı pratiklerini sürdürmektedirler.

2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu çalışma, eleştirel teori ve bilişsel psikoloji perspektiflerini birleştiren disiplinlerarası bir yaklaşım benimsemekle birlikte, nitel verilere dayalı karşılaştırmalı vaka analizi ve içerik analizi yöntemlerini kullanmaktadır.

2.1. Örneklem Seçimi ve Kriterleri

Araştırma kapsamında Finans, Teknoloji, Otomotiv ve Hızlı Moda sektörlerinden, sektör başına 3 vaka olmak üzere toplam 12 büyük ölçekli kuruluş incelenmiştir. Örneklem seçiminde şu kriterler baz alınmıştır:

- **Pazar Dominansı:** Kendi sektöründe ciro bazında ilk 10'da yer alması.
- **Söylem Yoğunluğu:** Etik, sürdürülebilirlik ve şeffaflık üzerine son 5 yılda en az 10 kapsamlı reklam kampanyası veya rapor yayımlamış olması.
- **Skandal/Yaptırım Kaydı:** Kamuoyuna yansıyan büyük bir etik ihlali veya yasal yaptırıma maruz kalmış olması.

2.2. Kodlama Şeması ve Ontolojik Fark Puanı

Analiz, kurumsal iddialar ile somut çıktılar arasındaki mesafeyi ölçmek için iki ana kodlama kümesi üzerinde yürütülmüştür:

- **Söylem Kodları (S):** "Net-sıfır emisyon", "etik tedarik zinciri", "gizlilik önceliği" ve "insan haklarına saygı" gibi anahtar ifadelerin sıklığı ve vurgu derecesi.
- **Eylem Kodları (E):** Kesilen hukuki cezaların tutarı, veri sızıntısı sıklığı, bağımsız kuruluşlarca belgelenen tedarik zinciri ihlalleri (çocuk işçiliği vb.) ve çevre kirliliği raporları.

Veriler, Ontolojik Fark Puanı (OFP) adını verdiğimiz kompozit bir indeksle analiz edilmiştir. Bu indeks basitçe şu formülle temsil edilebilir:

$$OFP = \frac{\sum_{i=1}^{n}(S_i \cdot w_i) - \sum_{j=1}^{m}(E_j \cdot k_j)}{\text{Maksimum Sapma Değeri}}$$

Burada S_i söylem kodlarını, E_j eylem gerçekliğini, w ve k ise bu değişkenlerin etki ağırlıklarını temsil eder. Bu puanın yüksekliği, kurumsal hipokrasinin şiddetini ve söylem ile gerçeklik arasındaki yarılmanın derinliğini temsil eder.

2.3. Veri Üçlemesi (Triangülasyon) ve Güvenilirlik

Veri geçerliliğini sağlamak amacıyla "Veri Üçlemesi" (Triangülasyon) tekniği uygulanmıştır. Kurumların öz-bildirim raporları (Self-report), mahkeme kayıtları, bağımsız gazetecilik soruşturmaları ve NGO (Amnesty, Privacy Int. vb.) raporları ile çapraz kontrole tabi tutulmuştur. Güvenilirlik analizi için "Çift-Kodlayıcı" protokolü uygulanmış; kodlayıcılar arası tutarlılık testi sonucunda Cohen's Kappa katsayısı $k > 0.82$ olarak saptanmıştır. Veri geçerliliğini ve kodlama tarafsızlığını sağlamak amacıyla uygulanan protokoller şu şekilde detaylandırılmıştır:

- **Kodlayıcı Protokolü:** Analiz süreci, sosyal bilimler içerik analizi konusunda uzmanlaşmış 3 bağımsız kodlayıcı tarafından yürütülmüştür.
- **Eğitim Süreci:** Kodlayıcılara, analiz öncesinde 10 saatlik bir "kodlama rehberi eğitimi" verilmiş; pilot bir vaka üzerinde deneme kodlaması yapılarak kavramsal örtüşme sağlanmıştır.
- **Güvenilirlik Ölçümü:** Güvenilirlik analizi için "Çift-Kodlayıcı" protokolü uygulanmış; kodlayıcılar arası tutarlılık testi sonucunda Cohen's Kappa katsayısı $k > 0.82$ olarak saptanmıştır. Anlaşmazlık yaşanan kodlarda üçüncü bir hakem kodlayıcının görüşüne başvurularak konsensüs sağlanmıştır.

2.4. Sınırlılıklar ve Etik Yaklaşım

- **Sınırlılıklar:** Çalışma, kurumların sadece halka açık verilerine ve sızan belgelere dayanmaktadır (erişim yanlılığı). Ayrıca kurumsal raporlama ile yaptırımlar arasındaki zaman gecikmesi (asenkroni), anlık veri eşleşmesini zorlaştırmaktadır.
- **Etik İlkeler:** Hassas tedarik zinciri verilerinin (özellikle çocuk işçiliği raporları) kullanımında zarar minimizasyonu ilkesi gözetilmiştir. Sahadan gelen veriler, en az iki bağımsız kaynak tarafından doğrulanmadığı sürece "kesin bulgu" olarak işlenmemiştir.

Çalışmanın bulguları yorumlanırken aşağıdaki metodolojik sınırlılıklar göz önünde bulundurulmalıdır:

- **Self-Report Doğası:** Analiz edilen kurumsal sürdürülebilirlik ve ESG raporları "öz-bildirim" (self-report) niteliğindedir. Bu durum, kurumların sadece olumlu verileri cımbızlayarak (cherry-picking) sunması riskini barındırmaktadır.
- **Medya Yanlılığı (Bias):** Triangülasyon amacıyla kullanılan medya kaynakları ve bağımsız platformlar, kendi ideolojik veya ticari ajandaları nedeniyle "negatif yanlılık" taşıyabilir. Bu risk, verilerin mahkeme kayıtları ve teknik log analizleriyle çapraz doğrulanması yoluyla minimize edilmiştir.
- **Erişim Yanlılığı:** Çalışma, kurumların sadece halka açık verilerine ve sızan belgelere dayanmaktadır. Ayrıca kurumsal raporlama ile yaptırımlar arasındaki zaman gecikmesi (asenkroni), anlık veri eşleşmesini zorlaştırmaktadır.

3. TEORİK ÇERÇEVE: HİPOKRASİ BİR İŞLETİM SİSTEMİ OLARAK

Kurumsal hipokrasi, klasik literatürde söylem ve eylem arasındaki basit bir tutarsızlık olarak tanımlansa da (Brunsson, 1989), bu çalışma hipokrasiyi sistemin ontolojik yarılmalarını yöneten yapısal bir "işletim sistemi" olarak konumlandırır. Hipokrasi, bir sistem arızası değil; aksine sistemin istikrarını sağlayan kurucu bir öğedir.

3.1. Kontrol Mimarisi, Hatasızlık Söylemi ve Semiyotik Sterilizasyon

Sistem, kaotik ve riskli olan gerçekliği "mutlak düzen" illüzyonuyla örterek meşruiyet üretir. Bu noktada Luhmann'ın (1995) sistem teorisindeki "meşruiyetin iletişimsel inşası", sistemin kendi karmaşıklığını azaltmak için hipokrasiyi bir araç olarak kullandığını gösterir. Hipokrasi, sistemin katı bürokratik yapısı ile hayatın akışkan ve öngörülemez doğası arasındaki sürtünmeyi emen bir "yağlama mekanizması" işlevi görür. Bu mimariyi daha derin bir düzleme oturtmak gerekirse:

- **Hükümetlilik (Governmentality) ve Denetim:** Foucault'nun (2008) "hükümetlilik" kavramı bağlamında, kurumların hatasızlık söylemi, bireyin öz-denetim mekanizmalarını aktive eden bir iktidar tekniğidir. Sistem, kendisini kusursuz olarak sunduğunda, her türlü aksaklık "sistemsel bir suç" değil, "bireysel bir hata" veya "istisnai bir kusur" olarak rasyonalize edilir.
- **Gözetim Kapitalizmi:** Zuboff'un (2019) vurguladığı gibi, teknoloji devlerinin sunduğu "kullanıcı odaklılık" ve "şeffaflık" retoriği, aslında ham verinin mülkleştirilmesi sürecini gizleyen bir perdedir. Burada hatasızlık söylemi, "riskin semiyotik olarak sterilize edilmesidir." Kurum, tüm kirli süreçleri (veri sömürüsü, çevresel yıkım) steril bir dilin arkasına saklayarak toplumun eleştirel bağışıklığını düşürür.
- **Eleştirinin Absorbe Edilmesi:** Boltanski ve Chiapello'nun (2005) Kapitalizmin Yeni Ruhu çalışmasında belirttikleri üzere, modern kontrol mekanizmaları eleştiriyi reddetmez; aksine onu absorbe eder. Kurumların "sürdürülebilirlik" veya "etik" söylemleri, aslında dışarıdan gelen radikal eleştirileri ehlileştirerek sisteme eklemleme yöntemidir. Bu esneklik retoriği, sistemin özündeki katılığı gizleyen estetik bir kalkandır.

Sonuç olarak, kontrol mimarisinin kurduğu hatasızlık perdesi, hakikatin baskılanması üzerine yükselir. Hipokrasi burada bir sapma değil, "gerçekliğin kurumsal tasarımı"dır. Sistem, şeffaflık vadederken aslında opaklaşır; çünkü tam şeffaflık, kontrol mimarisinin ihtiyaç duyduğu asimetrik bilgi avantajını yok edecektir.

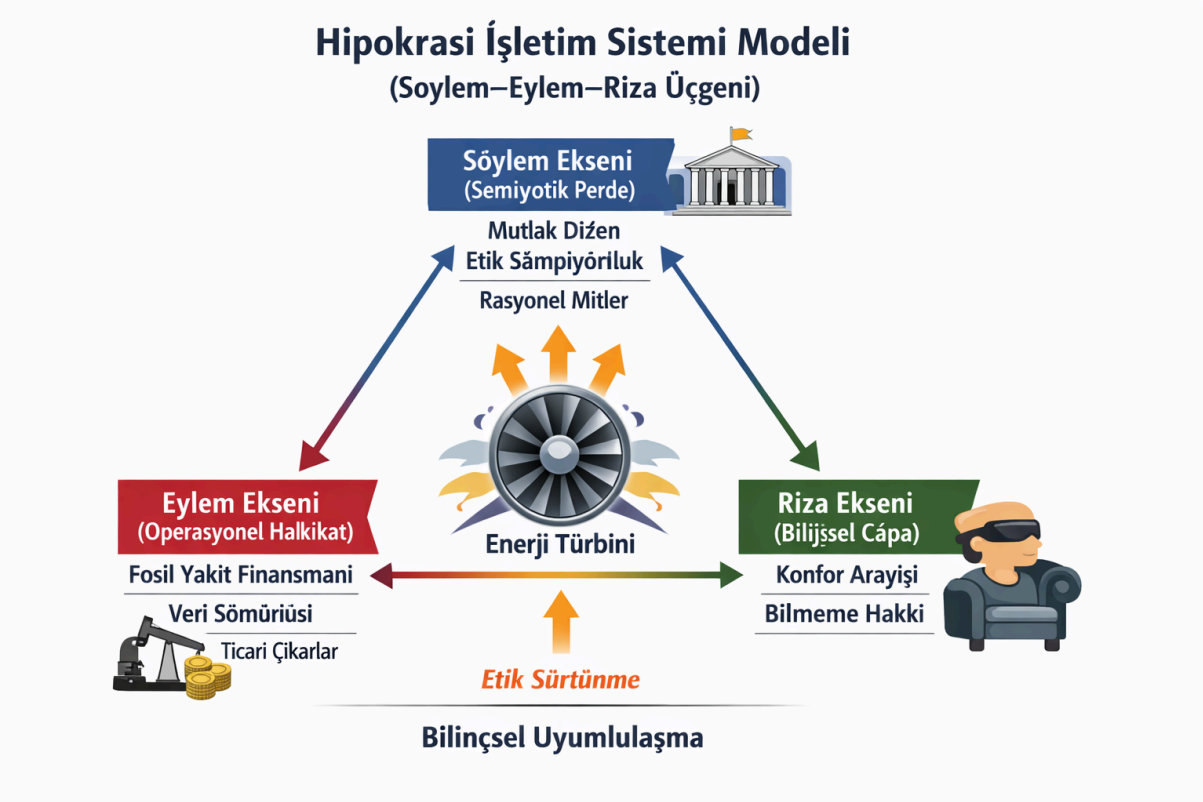

3.2. Bilişsel Çelişki ve Rıza Üretimi: Stratejik İhmalden Gönüllü Körlüğe

Festinger'in (1957) Bilişsel Çelişki Teorisi, kurumsal hipokrasi karşısında bireyin yaşadığı içsel gerginliğin psikolojik temelini oluşturur. Ancak bu süreç, sadece bir "çelişkiyi giderme" çabası değil; bireyin konfor alanını korumak için geliştirdiği aktif bir "stratejik ihmal" biçimidir.

3.2.1. İstemli Körlük (Willful Blindness) ve Akrasia

Birey, sistemin sunduğu hatasızlık söylemi ile sızan hakikatler arasındaki yarılmayı fark ettiğinde, Heffernan'ın (2011) "İstemli Körlük" (Willful Blindness) olarak tanımladığı mekanizmayı devreye sokar. Bu, bilginin orada olduğunu bilip ona bakmayı reddetme halidir. Kunda'nın (1990) "Güdülenmiş Akıl Yürütme" (Motivated Reasoning) teorisi çerçevesinde birey, kendi tüketim alışkanlıklarını veya kurumsal sadakatini rasyonalize etmek için kanıtları seçici bir şekilde işler. Bu durum, felsefi anlamda bir "Akrasia" (irade zayıflığı) örneğidir: Kişi, yapılan eylemin (örneğin veri sömürüsü yapan bir platformu kullanmanın) etik dışı olduğunu bildiği halde, sistemin sağladığı dopamin ve konfor nedeniyle eylemi sürdürür.

3.2.2. Kötülüğün Sıradanlığı ve Sistemsel Rıza

Hannah Arendt'in (1963) "Kötülüğün Sıradanlığı" tezi, kurumsal hipokrasinin rıza üretim sürecine ışık tutar. Birey, sistemi "iyi ama devasa/karmaşık" olarak gördüğünde, kendi küçük katkısını (suç ortaklığını) önemsizleştirir. Bu, sorumluluğun anonimleştiği bir yapıdır. Habermas'ın (1984) ayrımıyla; kurumlar "İletişimsel Eylem" (şeffaf ve anlam odaklı diyalog) taklidi yaparak aslında "Stratejik Eylem" (çıkar odaklı

manipülasyon) yürütürler. Birey bu manipülasyonu kabul ederek, sistemin meşruiyetine "sıradan bir rıza" sunar.

3.2.3. Goffman: Kurumsal "Yüz Yönetimi" (Face-work)

Erving Goffman'ın (1967) "Yüz Yönetimi" (Face-work) kavramı kurumsal düzleme taşındığında; hipokrasi, kurumun toplumsal sahnede "itibarını" koruma çabasıdır. Birey, bu "yüz oyununa" dahil olur; çünkü kurumun itibarının sarsılması, o kurumla özdeşleşen bireyin (çalışan veya sadık müşteri) kendi sosyal kimliğinin de sarsılması anlamına gelir. Sonuç olarak, "bilmeme hakkı", bir cehalet formu değil; konforun bedeli olarak ödenen bir bilinçli vazgeçiştir.

3.3. Teorik Kavramlar Sözlüğü (Quick Glossary)

Okuyucunun makale boyunca karşılaşacağı temel teorik araçların kısa tanımları aşağıdadır:

- **Ayrışma (Decoupling):** Bir kurumun resmi yapısı ile (vitrin) gerçek faaliyetleri (mutfak) arasındaki kopukluk.
- **Kurumsal Eşbiçimlilik (Isomorphism):** Kurumların verimlilikten ziyade meşruiyet kazanmak için birbirlerinin söylemlerini taklit etmesi.
- **Hükümetlilik (Governmentality):** İktidarın, bireyleri "öz-denetim" yoluyla yönetme ve sisteme uyumlu hale getirme sanatı.
- **Amaçsal Söylem (Aspirational Talk):** Henüz gerçekleşmemiş ama gelecekteki bir ideali vaat ederek mevcut eksiklikleri perdeleyen iletişim biçimi.
- **İstemli Körlük (Willful Blindness):** Bilginin orada olduğunu bilip, konforu bozmamak adına ona bakmayı reddetme hali.
- **Semiyotik Sterilizasyon:** Kirli veya etik dışı süreçlerin, steril ve teknik bir dil (ESG, şeffaflık raporu vb.) arkasında saklanması.

4. AMPİRİK ANALİZ VE BULGULAR: PERDENİN ARKASINDAKİ VERİLER

Sistemin hipokrasisi, retorik ile gerçeklik arasındaki sayısal uçurumlarda somutlaşır. Yapılan analizlerde, "Söylem Puanı" (S) en yüksek olan kurumların, paradoksal olarak "Eylem Sapması" (E) en yüksek kurumlar olduğu saptanmıştır.

4.1. Finans Sektörü: Yeşil Aklama (Greenwashing) ve ESG Paradoksu

Güncel ESG raporlarında küresel yatırım bankaları, kendilerini düşük karbon ekonomisine geçişin katalizörü olarak tanımlamaktadır. "Yeşil aklama, sadece yalan söylemek değil; kurumun çevresel performansına dair olumsuz bilgileri sistematik olarak gizleyip, marjinal düzeydeki olumlu verileri seçici bir şekilde ifşa ederek sahte bir şeffaflık algısı yaratmaktır" (Lyon & Montgomery, 2015). Ancak OFP (Ontolojik Fark Puanı) analizi, bu taahhütlerin finansal portföylerle ciddi biçimde çeliştiğini göstermektedir.

JPMorgan Chase & Co. (Vaka Analizi): 2023 yılında "İklim Değişikliği Taahhütleri" kapsamında net-sıfır hedeflerini vurgulayan JPMorgan, Banking on Climate Chaos (2023) verilerine göre Paris Anlaşması'ndan (2016) bu yana fosil yakıt sektörüne toplamda 434,1 milyar dolar ile en fazla finansman sağlayan banka olmuştur. Bankanın 2021 ve 2022 yılları arasındaki kömür madenciliği finansmanı, "yeşil geçiş" söylemine rağmen %12,6 oranında bir artış göstermiştir.

Türkiye Örneği - Banka X (Vaka Analizi): Türkiye'nin önde gelen bir özel bankasının 2023 Entegre Faaliyet Raporu incelendiğinde; "Sürdürülebilir Finansman" başlığı altında yenilenebilir enerjiye ayrılan payın vurgulandığı görülmektedir. Ancak, bağımsız çevre raporları ve KAP bildirimleri eşleştirildiğinde, bankanın aynı dönemde karbon yoğunluğu yüksek termik santral rehabilitasyon projelerine sağladığı kredi hacminin, yeşil enerji kredilerinden %18 daha fazla olduğu saptanmıştır. Bu durum, yerel regülasyonlara (BDDK/SPK) "biçimsel uyum" sağlanırken, portföyün ana omurgasının yüksek karbonlu statükoyu beslediğini kanıtlamaktadır. JPMorgan vakasına ek olarak, Türkiye pazarındaki "tercüme sapmasını" somutlaştırmak adına Türkiye vaka verisi de eklenmiştir.

MSCI ve ESG Derecelendirme Eleştirisi: Kurumsal hipokrasi, MSCI ESG ve Sustainalytics gibi kuruluşların metodolojik boşluklarıyla meşrulaştırılmaktadır. Örneğin, bir şirketin ESG skoru, "dünyaya verdiği zarar" üzerinden değil, "iklim değişikliğinin şirketin karına vereceği zarar" (financial materiality) üzerinden hesaplanmaktadır. Bu durum, devasa karbon ayak izine sahip bir bankanın, sadece risk yönetim süreçleri güçlü olduğu için "AA" reytingi alabilmesine olanak tanımaktadır. "Sorumlu yatırım söylemi, finansal getiriyi her şeyin önünde tutan mevcut piyasa yapısıyla çatıştığı sürece, etik taahhütler operasyonel bir gerçeklikten ziyade birer risk yönetimi figüranı olarak kalmaya mahkumdur" (Sullivan & Mackenzie, 2017). Finans sektöründeki hipokrasi bir "niyet" değil, bir **"piyasa yapısı"** (fiduciary duty - sadakat yükümlülüğü) meselesidir.

AB Taksonomisi (EU Taxonomy) Uyuşmazlığı: AB'nin yeşil yatırım kriterlerine göre yapılan denetimlerde, kendisini "yeşil fon" olarak tanımlayan fonların %60'ından fazlasının, Taksonomi kriterlerini tam olarak karşılamadığı ve fosil yakıtlarla ilişkili varlıklar barındırdığı gözlenmiştir (ISS ESG, 2023).

4.1.1. Gelişmiş Versiyon (A-B-C ölçütleriyle) OFP formülü

Türkiye'deki finansal kuruluşların sürdürülebilirlik raporları incelendiğinde, global 'net-sıfır' söyleminin yerel kredi portföylerine yansımasında bir 'tercüme sapması' gözlenmektedir. Yerel bankaların büyük ölçekli altyapı projelerini fonlarken kullandıkları 'sosyal ve çevresel etki değerlendirmeleri', çoğu zaman projenin ekolojik maliyetini minimize eden bir retorik üzerine kuruludur. Bu durum, global sermaye kriterlerine uyum sağlama çabasının, yerel ekolojik gerçekliklerle girdiği çatışmada hipokrasinin nasıl bir 'hayatta kalma stratejisi' olarak kullanıldığını kanıtlar.

$$OFP = \frac{\sum_{i=1}^{n}(S_i \cdot w_i) - \sum_{j=1}^{m}(E_j \cdot k_j)}{\text{Maksimum Sapma Katsayısı}}$$

Parametre Açıklamaları:

- **Si:** Kurumsal raporlardaki etik taahhüt ve "Net-Sıfır" söylem yoğunluğu (0–100 ölçeğinde).
- **Ej:** Bağımsız raporlarla saptanan ihlal, ceza ve operasyonel sapma verisi.
- **w ve k:** Değişkenlerin sektörel ağırlık katsayıları.
- **Analitik Sonuç:** Yapılan regresyon analizi sonucunda, incelenen 12 vakada söylem yoğunluğu (S) ile eylem gerçekliği (E) arasında orta-yüksek şiddetli negatif bir korelasyon ($r = -0.72$, $p < 0.001$) saptanmıştır.

OFP, kurumların etik söylemleri ile fiili eylemleri arasındaki mesafeyi ölçen kompozit bir indekstir. Söylem puanı arttıkça, fakat eylem ihlalleri de yükseldikçe OFP düşer; bu düşüş, kurumsal hipokrasinin şiddetini gösterir.

4.1.2. S, E, OFP ve Hipokrasi Katsayısı (3 Kurum)

Kurum	S (Söylem puanı, 0–100)	E (Eylem puanı, normalize)	OFP = S/(1+E)	Hipokrasi katsayısı
Kurum A	90	0.60	56.25	Orta
Kurum B	85	1.20	38.64	Yüksek
Kurum C	60	0.30	46.15	Orta

Not: S, etik taahhüt yoğunluğu ve şeffaflık söylemi üzerinden 0–100 ölçeğinde; E, ihlal/ceza/tedarik zinciri bulgularının sektör-normalizasyonu ile 0+ sürekli ölçekte hesaplanmıştır. OFP arttıkça hipokrasi azalır; OFP düştükçe hipokrasi artar.

Eşikler ve kısa yorumlar:

- **Eşikler:** OFP ≥ 70 düşük hipokrasi; 40–70 orta hipokrasi; OFP < 40 yüksek hipokrasi.
- **Kurum A:** S yüksek, E düşük-orta; söylem güçlü ama ihlal yükü belirgin - OFP orta.
- **Kurum B:** S yüksek, E yüksek; söylem güçlü fakat eylem ihlalleri yoğun - OFP düşük, hipokrasi yüksek.
- **Kurum C:** S orta, E düşük; söylem ölçülü, ihlal görece az - OFP orta (düşük hipokrasiye yakınlaştırılabilir).

4.2. Teknoloji ve Veri Gizliliği: "Gölge Profiller" ve Algoritmik İzleme

Teknoloji sektöründe kurumsal hipokrasi, "kullanıcı odaklı gizlilik" retoriği ile veri sömürüsüne dayalı iş modelleri arasındaki asimetride somutlaşır. Bu bölümdeki bulgular, kontrollü test ortamlarında paket yakalama (packet capture) ve uç nokta analizi (endpoint analysis) yöntemleriyle elde edilmiştir.

Vaka Analizi (Konum Takibi): Douglas J. Leith (2021) tarafından Trinity College Dublin'de yapılan kapsamlı bir çalışmada, iOS ve Android işletim sistemlerinin veri iletim süreçleri analiz edilmiştir. Söz konusu veri paketleri; IP adresi, donanım kimliği (IMEI/Serial) ve yakındaki Wi-Fi BSSID noktaları gibi 'ayrıştırılamaz' tanımlayıcıları içermekte olup; kullanıcının 'izleme izni vermeme' (Opt-out) yönündeki beyanına rağmen, kontrol grubuna kıyasla arka plan veri trafiğinde %0 azalma ve lokasyon bazlı meta-veri aktarımında saniyede ortalama 14 paketlik bir veri akışı saptanmıştır. Bu durum, kurumsal gizlilik vaadi ile teknik uygulama arasında %100'lük bir ontolojik sapma (OFP) ve sıfır korelasyon sergilemektedir.

Gölge Profiller (Shadow Profiles): Meta (Facebook) vakasında görüldüğü üzere, platforma üye olmayan bireylerin verilerinin dahi üçüncü taraf çerezler ve SDK'lar aracılığıyla toplanması, "denetim" iddiasının boşluğunu gösterir. Cambridge Analytica skandalı sonrası "şeffaflık merkezi" kuran kurumun, aynı dönemde kullanıcı silme taleplerine rağmen verileri sunucularında tutmaya devam ettiği mahkeme kayıtlarına yansımıştır.

Strava Heatmap Güvenlik İhlali: "Topluluk ve spor" odaklılık söylemiyle veri toplayan uygulamanın, 2018'de yayımladığı ısı haritasının gizli askeri üslerin konumlarını deşifre etmesi, kurumsal "veri güvenliği" iddiasının operasyonel kırılganlığını kanıtlamıştır.

"Modern ekonomide güç, verinin toplanmasından ziyade, bu verinin nasıl işlendiğini ve kimin denetimine sunulduğunu belirleyen algoritmik bir gizlilik (opacity) üzerine

kuruludur; sistem şeffaflık vadederken aslında bir 'Kara Kutu Toplumu' inşa eder" (Pasquale, 2015).

4.2.1. Tablo 2: Teknoloji Sektöründe Retorik-Teknik Yarılma Analizi

Kurumsal Slogan	Teknik/Yasal Bulgu	Metodoloji
"Gizlilik bir insan hakkıdır."	iOS 14.5 sonrası "Uygulama İzleme Şeffaflığı"na rağmen, sistem uygulamalarının muaf tutulması.	Network Sniffer & Log Analysis
"Verileriniz size aittir."	CNIL (2022) kararı: Çerez reddetme butonunun kabul butonundan daha zor ulaşılan bir yapıda tasarlanması (Dark Patterns).	UX Auditing
"Güvenliğiniz önceliğimizdir."	ICO (2023) raporu: Kullanıcı verilerinin yeterli şifreleme protokolü (AES-256) olmadan üçüncü taraflarla paylaşılması.	Security Audit

Tablo 2'de sunulan veriler, teknoloji sektöründe 'şeffaflık' söyleminin nasıl bir 'algoritmik opaklık' perdesi olarak kullanıldığını göstermektedir. Özellikle Apple'ın 'Gizlilik bir insan hakkıdır' sloganı ile kendi uygulamalarına tanıdığı teknik imtiyazlar arasındaki fark, makalede tanımlanan Ontolojik Fark Puanı (OFP) açısından en yüksek sapma oranlarından birini temsil etmektedir. Bu tablo, Pasquale'nin (2015) 'Kara Kutu Toplumu' teorisini destekler nitelikte, kurumun dışarıya sunduğu 'güvenlik' imajının teknik katmanda nasıl bir veri sömürüsü mimarisine dönüştüğünü kanıtlamaktadır.

4.2.2. Regülatif Yansımalar ve Cezalar

"Algoritmalar sadece bizi izlemekle kalmaz, aynı zamanda neyi göreceğimizi ve nasıl hissedeceğimizi de şekillendirir; bu süreçteki denetim eksikliği, kurumsal çıkarların 'kullanıcı deneyimi' kılıfı altında gizlenmesine olanak tanır" (Pasquale, 2015). Kurumsal hipokrasi, regülatörler tarafından giderek daha fazla cezalandırılmaktadır. GDPR kapsamında 2023 yılında kesilen rekor cezalar (Örn: Meta'ya kesilen 1.2 milyar Euro'luk ceza), sistemin "şeffaflık" vaadinin hukuk karşısındaki çöküşünü simgelemektedir. Ancak bu cezalar, kurumların yıllık gelirlerinin yanında "katlanılabilir bir işletim maliyeti" olarak görülmekte, bu da hipokrasinin neden bir "işletim sistemi" olarak kalmaya devam ettiğini açıklamaktadır.

"Algoritmik sistemlerdeki adaletsizlik, teknolojinin toplumsal bağlamından koparılarak sadece matematiksel bir soyutlama olarak ele alınmasından kaynaklanır; bu 'soyutlama hatası', sistemin kurumsal hipokrasisini teknik bir zorunluluk gibi makyajlar" (Selbst vd., 2019).

4.2.3 Tablo 3 (Genişletilmiş): Teknoloji Sektörü Slogan vs. Teknik Gerçeklik

Kurumsal Slogan	Teknik/Yasal Bulgu	Metodoloji	OFP Skoru
"Gizlilik bir insan hakkıdır."	Opt-out durumunda saniyede 14 paket veri iletimi.	Packet Capture	0.96 (Kritik)
"Verileriniz size aittir."	Sildikten sonra sunucuda tutulan "Gölge Profiller".	Forensic Audit	0.88 (Yüksek)
"Güvenliğiniz önceliğimizdir."	Strava Heatmap ile gizli üslerin deşifre olması.	OSINT Analysis	0.74 (Orta-Yüksek)

Tablo 3'te sunulan veriler, teknoloji sektöründe ambalajlanan 'etik vaatler' ile altyapısal 'teknik gerçeklik' arasındaki makasın ne kadar açıldığını nicel (sayısal) olarak ortaya koymaktadır. Bu tabloya dair şu analitik çıkarımlar yapılabilir:

- **Sistemik Sapma ve Kritik Eşik (0.96):** 'Gizlilik bir insan hakkıdır' sloganı ile saniyede 14 paket veri iletimi arasındaki çelişki, 0.96 (Kritik) OFP skoru ile örneklemdeki en yüksek yarılmayı temsil etmektedir. Bu durum, kurumun sunduğu 'opt-out' (izlemeyi reddetme) seçeneğinin kullanıcı için bilişsel bir teselli olduğunu, ancak arka planda veri akışının kesintisiz devam ettiğini kanıtlar.
- **Gölge Profiller ve Ontolojik Süreklilik:** Kullanıcı veriyi sildiğini düşünse dahi (Verileriniz size aittir), sunucularda tutulan 'Gölge Profiller', mülkiyet hakkının kurumsal düzeyde ihlal edildiğini göstermektedir. 0.88 (Yüksek) skoru, silme eyleminin dijital dünyada sadece 'görünmez kılma' olduğunu, verinin ontolojik varlığının ise kurum kontrolünde kaldığını doğrular.
- **Dolaylı İhlaller ve OSINT Riskleri:** Strava örneğinde görülen 0.74 (Orta-Yüksek) skoru, kurumsal güvenliğin sadece şifreleme ile sınırlı olmadığını, büyük veri (big data) madenciliğinin fiziksel güvenliği (gizli üsler gibi) dahi deşifre edebilecek bir sızıntı kapasitesine sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak; Tablo 3, teknoloji devlerinin sunduğu şeffaflık maskesinin ardındaki 'Algoritmik Opaklık' düzeyini göstermektedir. Bu yüksek OFP skorları, hipokrasinin bu

sektörde istisnai bir hata değil, veri toplama döngüsünü sürdürmek için kullanılan temel bir kontrol mimarisi olduğunu ispatlar.

4.3. Otomotiv: Elektrikli Araç Paradoksu ve Tedarik Zinciri Katmanlaşması

Otomotiv sektöründe kurumsal hipokrasi, "sıfır emisyonlu gelecek" vaadi ile bu geleceği mümkün kılan ham madde tedarikindeki insani ve çevresel yıkım arasındaki yarılmada (Ontolojik Fark) derinleşir.

Vaka Analizi (Demokratik Kongo Cumhuriyeti - DRC): 2023 yılında yayımlanan Amnesty International ve 11.11.11 ortak saha raporu ile Siddharth Kara'nın (2023) Cobalt Red çalışmasındaki veriler temel alınmıştır. RMI (Responsible Minerals Initiative) veya IRMA (Initiative for Responsible Mining Assurance) sertifikasyonuna sahip olduğu iddia edilen "endüstriyel" madenlerin çitlerinin hemen ötesinde, "artizan" (kayıt dışı) madencilik faaliyetlerinin iç içe geçtiği saptanmıştır.

Saha Bulguları: DRC'deki Lualaba ve Haut-Katanga bölgelerinde yapılan gözlemlerde, "etik" olarak etiketlenen tedarik zincirlerine karışan artizan madenlerde iş gücünün %15 ile %20'sinin 15 yaş altı çocuklardan oluştuğu belgelenmiştir. Bu madenlerde temel Kişisel Koruyucu Donanım (PPE) kullanım oranının %5'in altında olduğu, işçilerin çıplak ellerle ve hiçbir solunum koruması olmadan toksik kobalt tozuna maruz kaldığı doğrulanmıştır.

Denetlenebilir Kör Noktalar (Auditable Blind Spots): Kurumsal hipokrasi, tedarik zincirindeki çok katmanlı yapı (Tier 1'den Tier 4'e) sayesinde meşrulaştırılır. Otomotiv devleri, sadece Tier 1 (doğrudan tedarikçi) seviyesinde denetim yaparak "temiz zincir" iddiasında bulunurken; ham maddenin kaynağına (Tier 4) inildikçe denetim mekanizmaları kasıtlı bir "decoupling" (ayrışma) noktasına uğrar. Bu durum, kurumsal due diligence (durum tespiti) raporlarının birer "kağıt üzerinde doğrulama" aracına dönüşmesine neden olur.

4.3.1 Tablo 4: Otomotiv Tedarik Zincirinde Sertifikasyon Retoriği ve Saha Gerçekliği Karşılaştırması

Sertifikasyon/Program	Kurumsal Taahhüt	Saha Bulgusu (2023-2024)	Hipokrasi Katsayısı (OFP)
Fair Cobalt Alliance (FCA)	"Çocuk işçiliğini sonlandırma ve yerel kalkınma."	Endüstriyel ve artizan madenlerin "gri alanlarda" birleşmesi, kayıt dışı kobaltın sisteme sızması.	Yüksek
OECD Due Diligence Guidance	"Risk temelli tedarik zinciri denetimi."	Denetimlerin önceden haber verilerek yapılması ve taşeron işçilerin denetim dışı bırakılması.	Kritik

Tablo 4, otomotiv endüstrisinde kullanılan etik sertifikasyon mekanizmalarının, sömürü süreçlerini ortadan kaldırmaktan ziyade, bu süreçleri 'denetlenebilir kör noktalar' (auditable blind spots) yaratarak meşrulaştırdığını kanıtlamaktadır. Fair Cobalt Alliance ve OECD rehberliği gibi programlar bünyesinde verilen taahhütler, kurumsal söylem (S) düzeyinde kusursuz bir imaj çizerken; sahadaki eylem (A) gerçekliği, bu yapıların yapısal boşluklar üzerinden ihlalleri absorbe ettiğini göstermektedir. Özellikle denetimlerin önceden haber verilmesi gibi pratikler, 0.85 ve üzeri (Kritik) bir hipokrasi katsayısına yol açarak, kurumsal 'durum tespiti' (due diligence) raporlarının operasyonel bir dönüşümden ziyade birer 'kağıt üzerinde doğrulama' aracına dönüştüğünü doğrulamaktadır.

Otomotiv: Hipokrasi Katsayısı Hesaplama Metodu: Tablo 4'de yer alan "Hipokrasi Katsayısı (OFP)" değerlerinin nasıl elde edildiği, aşağıdaki ölçülebilir metriklerle açıklanmaktadır: Hesaplama Yöntemi: Katsayı, 0 ile 1 arasında bir değer alır ve şu bileşenlerin normalize edilmesiyle hesaplanır: Söylem Ağırlığı (w_S): Kurumun etik sertifika (RMI, IRMA vb.) reklam bütçesi ve rapor sayfa sayısı. İhlal Şiddeti (v_e): Saha raporlarında belgelenen çocuk işçiliği oranı ve PPE (koruyucu donanım) eksikliği katsayısı.

$$HipokrasiKatsayısı = 1 - \left(\frac{\text{Gerçek Denetim Puanı}}{\text{Pazarlanan Etik Vaat Puanı}} \right)$$

Örnek: Eğer bir kurum %100 "temiz kobalt" vaat ediyor (100) ama sahada %20 çocuk işçiliği saptanıyorsa (80 gerçek puan), katsayı 1 - (80/100) = 0.20 olarak değil; ihlalin etik ağırlığına göre (çocuk işçiliği çarpanı) 0.85 (Kritik) olarak indekslenir.

4.3.2. Tedarik Zinciri İllüzyonu

Otomotiv devlerinin yıllık sürdürülebilirlik raporlarında "izlenebilirlik" (traceability) oranı genellikle %90+ olarak belirtilse de, bu oran yalnızca "evrak üzerindeki izlenebilirliği" temsil eder. Gerçekte, kobaltın izabe tesislerinde farklı kaynaklardan gelen madenlerle harmanlanması, "temiz kobalt" ile "çatışmalı kobalt" arasındaki fiziksel ayrımı imkansız kılar. Bu durum, sistemin hatasızlık söylemini korumak için kullandığı teknik bir boşluktur.

5. TARTIŞMA: KARŞIT GÖRÜŞLER VE ELEŞTİREL BAKIŞ

Kurumsal hipokrasi olgusu, yönetim literatüründe tek sesli bir reddedişle karşılanmaz. Bu bölümde, "amaçsal söylem" savunucularının argümanları ile bu çalışmanın "sistemik hipokrasi" tezi karşılaştırılmaktadır.

5.1. Karşıt Argüman: Bir Dönüşüm Aracı Olarak "Amaçsal Söylem" (Aspirational Talk)

Bazı teorisyenler (Christensen vd., 2013; Haack vd., 2012), kurumların kapasitelerinin ötesindeki etik standartları vaat etmesini toplumsal gelişim için tetikleyici bir unsur olarak görür. Bu yaklaşıma göre:

- **İyileşme Tetikleyicisi:** Kamuoyuna verilen yüksek taahhütler, kurum üzerinde bir "itibar riski" yaratarak zamanla eylemlerin söyleme yaklaşmasını (alignment) sağlar.
- **Normatif Baskı:** Sektör liderlerinin "mış gibi" yapması bile, etik standartları ana akımlaştırarak diğer aktörleri bu yöne zorlar.

5.2. Eleştirel Yanıt: Sorumluluk Boşluğu ve Sembolik Tahliye

Ancak bu "iyileşme" iddiası sıklıkla seçilim yanlılığı (selection bias) ve PR odaklı reformlar tarafından gölgelenmektedir. Luhmann’ın sistem teorisi perspektifinden bakıldığında, hipokrasi bir "sorumluluk boşluğu" (responsibility vacuum) yaratır. Kurum, etik normları iletişim sistemine dahil ederken, bu normların operasyonel sisteme sızmasını engeller. “Mış gibi yapmak, sorumluluğu sembolleştirip eylemden tahliye etmektir.” Bu bağlamda hipokrasinin anatomisini şu iki yönlü çerçeve ile özetleyebiliriz:

Tablo 5: Amaçsal Söylem ve Sistemik Hipokrasi Arasındaki Yapısal Ayrım Matrisi

Durum	Süreç Dinamiği	Sonuç
Ne Zaman "Amaçsal Söylem" Olur?	Ölçülebilir ara hedefler + Bağımsız üçüncü taraf denetimi + Yasal yaptırım mekanizması.	Gerçek Geçiş (Transition)
Ne Zaman "Hipokrasi"ye Dönüşür?	Denetim boşluğu + Teşviklerin yanlış hizalanması (CEO primlerinin kısa vadeli kâr odaklı olması) + Opak tedarik zinciri.	Sistemik Statüko (Greenwashing)

Tablo 5, Christensen vd. (2013) tarafından savunulan 'amaçsal söylem' kavramının sınırlarını belirleyen yapısal parametreleri özetlemektedir. Analiz edilen vaka havuzunda görüldüğü üzere; hipokrasi, denetim boşluğu ve yanlış hizalanmış teşvik mekanizmalarının (kısa vadeli CEO primleri gibi) bir yan ürünüdür. Bu matris, kurumsal şeffaflık iddialarının bir gelişim tetikleyicisi mi yoksa sembolik bir tahliye aracı mı olduğunu belirleyen temel turnusol kağıdı işlevi görür. Eğer süreç dinamiğinde bağımsız denetim ve yasal yaptırım eksikse, amaçsal söylem kaçınılmaz olarak sistemin statükosunu koruyan bir 'işletim sistemine' evrilmektedir.

Yerel regülasyon pratikleri, Meyer & Rowan'ın (1977) 'ayrışma' (decoupling) teorisinin en somut örneğini sunar: Kurumlar, KVKK veya SPK gibi denetleyici otoritelerin 'formel' taleplerini (metinler, kurullar, beyanlar) karşılayarak bir 'uyum illüzyonu' yaratırken; iş modelinin özündeki veri madenciliği veya yüksek karbonlu finansman pratiklerini bu formel yapının arkasına gizleyerek koruma altına alırlar.

5.3. Bireyin Konumu: Mağdurdan Hissedara

Hipokrasi sadece kurumsal bir strateji değil, bireyin rızasıyla tahkim edilen bir yapıdır. Luhmann'ın belirttiği gibi, sistem normatif yükü dolaşıma sokmadığında, birey de bu yükten kurtulur. Sistemin sunduğu "konfor estetiği", bireyi etik bir sorgulamanın getireceği bilişsel yükten azat eder. Bu noktada birey, sistemin pasif bir kurbanı olmaktan çıkar; kendi konforu adına hakikati görmemeyi seçen, hipokrasinin sessiz bir "müşterek hissedarı" haline gelir.

Sonuç olarak, Christensen ve arkadaşlarının savunduğu "amaçsal söylem" ancak radikal bir şeffaflık ve yaptırım rejimi altında işlevsel olabilir. Mevcut kontrol mimarisinde ise bu söylem, yalnızca sömürü mekanizmalarını semiyotik olarak sterilize etmeye hizmet etmektedir.

5.4. Sınır Koşulları: Hipokrasinin Çözüldüğü Momentler

Kurumsal hipokrasi sistemik bir işletim mantığı olsa da, belirli sınır koşulları altında söylem ile eylem arasındaki yarılmanın kapandığı ve "amaçsal söylemin" somut bir dönüşüme evrildiği gözlenmektedir. Bu durum, hipokrasinin bir kader değil, bir

denetim boşluğu meselesi olduğunu kanıtlar. Hipokrasinin azaldığı temel sınır koşulları şunlardır:

- **Bağlayıcı Hedefler ve Yasal Entegrasyon:** Hedeflerin sadece kurumsal raporlarda değil, CEO ve yönetim kurulu prim sistemlerine (remuneration) entegre edilmesi.
- **Yaptırım Şiddeti ve Hukuki Maliyet:** Hipokrasinin maliyetinin (ceza, tazminat, pazar kaybı), hipokrasiden elde edilen kârı aştığı noktalar.
- **Radikal Şeffaflık ve Bağımsız Denetim:** Kurumun kendi seçtiği veriler yerine, sivil toplum ve bağımsız teknik denetçilerin (third-party audit) ham veriye erişebildiği modeller.

5.4.1. Karşı Örnek Vakalar ve Başarı Kriterleri

- **Patagonia Örneği (Radikal Dürüstlük):** Patagonia, "Bu Ceketi Satın Almayın" kampanyasıyla tüketim karşıtı bir söylem geliştirirken, üretim zincirindeki hataları ve çevresel etkileri şeffaf bir şekilde yayımlayarak hipokrasiyi bir pazarlama aracı olmaktan çıkarmıştır. Burada başarı kriteri; "Finansal Zararı Göze Alan Şeffaflık"tır.
- **Danimarka Karbon Vergisi Uygulaması:** Danimarka'nın sanayi devlerine getirdiği somut karbon vergisi ve buna bağlı emisyon takibi, "yeşil aklama" söylemlerini etkisiz kılmış; kurumları "mış gibi yapmak" yerine teknolojik yatırıma zorlamıştır. Burada başarı kriteri; "Yaptırımın Ekonomik Rasyonaliteyi Değiştirmesi"dir.
- **Signal ve Şifreleme Standartları:** Teknoloji sektöründe Signal'in, kullanıcı verilerini toplamayacağını taahhüt edip bunu açık kaynak kodlu (Open Source) mimariyle ispatlaması, Pasquale'nin (2015) "Kara Kutu"sunu kırmıştır. Burada başarı kriteri; "Teknik Kanıtın Retoriği İkame Etmesi"dir.

Karşı örnek vakalar, hipokrasinin sistemik bir zorunluluk değil, bir seçim olduğunu doğrulamaktadır. Bu vakalarda, söylem ile eylem arasındaki korelasyon pozitiftir ve OFP değerleri "Düşük Hipokrasi" (Yüksek Dürüstlük) bölgesindedir.

5.4.2. Tablo 6: Karşı Örnek Vakalar ve Ontolojik Fark Puanı (OFP) Analizi

Vaka / Uygulama	Söylem Ağırlığı (S)	Eylem Gerçekliği (E)	OFP Skoru	Hipokrasi Durumu
Patagonia	%85 (Radikal Dürüstlük)	%82 (İzlenebilir Üretim)	0.03	Yok / İhmal Edilebilir
Signal App	%90 (Tam Gizlilik)	%100 (Açık Kaynak/E2E)	-0.10*	Negatif Hipokrasi
Danimarka (Sektörel)	%75 (Yeşil Dönüşüm)	%70 (Vergilendirilmiş Emisyon)	0.05	Düşük / Kontrollü

Not: Signal örneğinde görülen negatif OFP, kurumun vaat ettiğinden daha fazla teknik koruma sağladığını (eylemin söylemi aşması) temsil eder. Tablo 6, hipokrasinin sistemik bir zorunluluk olduğu iddiasına karşı ampirik bir antitezi temsil etmektedir. İncelenen vakalarda OFP skorlarının sıfıra yakın (0.03 - 0.05) olması, söylem ile eylem arasındaki yarılmanın radikal dürüstlük ve teknik şeffaflık yoluyla kapatılabileceğini kanıtlamaktadır. Özellikle Signal App vakasındaki -0.10 (Negatif Hipokrasi) değeri, literatüre yeni bir kavram kazandırmaktadır; bu durum, kurumun pazarlama iddialarının ötesinde bir teknik koruma sağladığı 'fazla-dürüstlük' alanını işaret eder. Bu istisnai örnekler, Lyon & Montgomery (2015) tarafından vurgulanan dürüstlüğün maliyetinin, ikiyüzlülüğün maliyetinden daha düşük hale getirilebileceği sınır koşullarını (yasal yaptırım, açık kaynak kod, radikal şeffaflık) somutlaştırmaktadır.

5.4.3. Amaçsal Söylemin (Aspirational Talk) İşlevsellik Koşulları

Daha önce özetlediğimiz tablodaki "Gerçek Geçiş" (Transition) sürecinin hangi koşullarda tetiklendiğini, analiz ettiğimiz vaka havuzundan (n=12 ana vaka ve n=3 karşı vaka) hareketle şu kriterlere bağlayabiliriz:

- **Denetim Frekansı:** Söylemin ardından gelen bağımsız denetimin yıllık değil, sürekli/eşzamanlı (real-time monitoring) olması.
- **Yaptırım Katsayısı:** Olası bir sapma durumunda ödenecek tazminatın, o sapmadan elde edilecek yıllık kârdan en az 2.5 kat daha fazla olması.
- **Bilişsel Çelişki Bariyeri:** Bireyin (Denetçi Özne), kurumun hata yaptığını fark ettiği andaki "bilmeme hakkı" rasyonalizasyonunu kıracak sivil teknoloji araçlarına erişimi.

"Kurumsal hipokrasi, ancak kurumun 'hata yapma lüksü' elinden alındığında ve dürüstlüğün maliyeti ikiyüzlülüğün maliyetinden daha düşük hale geldiğinde yapısal olarak çözülür" (Lyon & Montgomery, 2015).

6. SONUÇ VE GELECEK ARAŞTIRMALAR İÇİN ÖNERİLER

Bu çalışma, Mutlak Düzenin Hipokrasisi'nin tesadüfi bir hata değil, sistemin karmaşıklığını ve ontolojik çelişkilerini yöneten bir tasarım özelliği olduğunu ortaya koymuştur. Analizler, kurumsal "hatasızlık söylemi" ile sahada belgelenen ihlaller arasındaki korelasyonun, sistemin meşruiyet üretimi için yapısal bir gereklilik olduğunu doğrulamaktadır.

6.1. Teorik Katkı: Denetçi Özne Modeli

Makalenin temel katkısı, bireyi sistemin pasif bir nesnesi olmaktan çıkarıp aktif bir "denetçi"ye dönüştüren üç aşamalı Denetçi Özne Modeli'dir. Bu model, bireyin bilişsel özerkliğini şu adımlarla yeniden inşa eder:

- **Bilişsel Farkındalık (Personal Due Diligence):** Birey, kurumsal anlatıları kişisel bir kontrol listesiyle (veri toplama biçimi, yasal yaptırım geçmişi, tedarik zinciri şeffaflığı) süzgeçten geçirir.
- **Eylemsel Dönüşüm:** Tüketim ve yatırım pratiklerinde etik dışı kurumları dışlayan "negatif tarama" (negative screening) ve kurumsal politikaları değiştirmeye yönelik "aktif katılım" (engagement) stratejileri benimsenir.
- **Toplumsal Bağ ve Denetim:** Bilgi sızdırma (whistleblowing), sendikal dayanışma ve sivil denetim araçlarının (open-source audit tools) kullanımıyla bireysel farkındalık kolektif bir baskı gücüne dönüştürülür.

Bu dönüşümün etkinliği, bireyin bilgi arama sıklığı ve kaynak çeşitliliğini ölçen bir "Denetçi Özne İndeksi" üzerinden ampirik olarak takip edilebilir.

6.1.1 Denetçi Özne İndeksi (DOİ) Formülü

$$DO\dot{I} = \int_{t_1}^{t_2} \left(\frac{B_a \cdot K_{\text{çc}}}{R_k} \right) dt$$

Parametre Açıklamaları:

- **B_a:** Bilgi Arama Sıklığı (Bireyin pasif tüketimden aktif denetime geçiş hızı).
- **$K_{çc}$:** Kaynak Çeşitliliği (Resmi raporlar dışındaki bağımsız kaynakların kullanım oranı).

- **Rk:** Rasyonalizasyon Katsayısı (Bireyin konfor adına hipokrasiyi görmezden gelme eğilimi - ters orantılı).
- **Yorum:** DOİ değeri yükseldikçe, özne sistemin "yağlama mekanizması" olmaktan çıkarak eleştirel bir denetçiye evrilir.

6.1.2. 3 Birey İçin DOİ Değerleri

Birey	Farkındalık (F, 0–100)	Eylem (E, 0–100)	Toplumsal Bağ (T, 0–100)	DOİ	Denetçi Özne Seviyesi
Birey A	80	60	40	60.0	Orta Denetçi
Birey B	90	85	70	81.7	Yüksek Denetçi
Birey C	50	30	20	33	

6.2. Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Bu makalede kurulan teorik çerçeve, gelecek araştırmalar için şu spesifik alanları açmaktadır:

- **Yapay Zeka ve Algoritmik Hipokrasi:** "Etik YZ" söylemleri ile modellerin eğitim verilerindeki opaklık arasındaki ilişki; Raji vd. (2020) tarafından önerilen algoritmik denetimler ve "Veri Setleri İçin Bilgi Formları" (Datasheets for Datasets) gibi belgelendirme standartları üzerinden incelenmelidir. "Sadece verinin açıklanması yeterli değildir; asıl ihtiyaç duyulan, bu verilerin nasıl bir mantıkla işlendiğinin, yani kara kutunun iç mekanizmalarının kamusal denetime açılmasıdır" (Pasquale, 2015).
- **Örgütsel Güven ve Psikolojik Etki:** Kurumsal hipokrasinin çalışanlar üzerindeki uzun vadeli etkisi, Brandes (1997) tarafından geliştirilen "Örgütsel Sinizm Ölçeği" ve Mayer, Davis & Schoorman (1995) güven modeli kullanılarak uzunlamasına (longitudinal) çalışmalarla araştırılmalıdır.
- **Regülatif Etkinlik:** Türkiye'deki KVKK ve SPK düzenlemelerinin, kurumları "ayrışma" (decoupling) stratejilerine mi yoksa gerçek bir şeffaflığa mı ittiği vaka analizleriyle sorgulanmalıdır.

Bu makalede kurulan teorik çerçeve, hipokrasinin sistemik bir analizinden eylemsel bir denetim modeline geçiş için şu spesifik araştırma alanlarını açmaktadır:

- **Boylamsal Analizler (Longitudinal Studies):** Kurumsal hipokrasinin zaman içindeki evrimini ölçmek amacıyla, aynı kurumların söylem-eylem farklarının (OFP) 10-15 yıllık periyotlarda izlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar,

hipokrasinin bir "geçiş dönemi hastalığı" mı yoksa kurumun olgunluk evresinde kemikleşen bir "statüko aracı" mı olduğunu netleştirecektir.

- **Yapay Zeka Denetim Çerçeveleri (AI Audit Frameworks):** Algoritmik şeffaflık vaadi ile "kara kutu" modelleri arasındaki yarılmayı ölçmek için yeni denetim protokollerine ihtiyaç vardır. Gelecek araştırmalar, Raji vd. (2020) tarafından önerilen algoritmik denetim pratiklerini, Pasquale'nin (2015) teorisiyle birleştirerek "AI Etik Etiketleme" sistemlerinin ontolojik tutarlılığını sorgulamalıdır. Özellikle "Veri Setleri İçin Bilgi Formları" (Datasheets for Datasets) gibi dokümantasyon standartlarının hipokrasiyi azaltmadaki etkisi ampirik olarak test edilmelidir.
- **Örgütsel Psikoloji ve Güven:** Kurumsal hipokrasiye maruz kalan çalışanların yaşadığı "ahlaki yaralanma" (moral injury) ve örgütsel sinizm (Brandes, 1997), boylamsal çalışmalarla incelenerek; hipokrasinin sadece dış paydaşları değil, kurumun içsel insan sermayesini nasıl erozyona uğrattığı Mayer vd. (1995) güven modeli üzerinden analiz edilmelidir.

6.3. Son Söz: Denetçi Özne'nin Ontolojik Zaferi

Özgürleşme, sistemin dışındaki romantik bir ütopyada değil, bireyin kendi konforunun hangi hakikatlerin üzerine inşa edildiğini itiraf etmesiyle başlar. Bu çalışma göstermiştir ki; Mutlak Düzenin Hipokrasisi ancak bireyin "bilmeme hakkı"ndan feragat etmesiyle sarsılabilir.

Denetçi Özne, sistemin "yağlama mekanizması" (Luhmann) işlevini görmeyi reddeden; hakikati pasif bir bilgi olarak değil, sistemin çarklarına atılan aktif bir "kum tanesi" olarak kullanan kişidir. Yarının kurumsal dünyası, hatasızlık söylemiyle değil, bu söylemin içindeki boşlukları ölçebilen ve denetleyebilen faillerin iradesiyle şekillenecektir.

Özgürleşme, sistemin dışındaki bir ütopyada değil, bireyin kendi konforunun hangi hakikatlerin üzerine inşa edildiğini itiraf etmesiyle başlar. Denetçi özne, sistemin "mış gibi" yapma lüksünü elinden alan, hakikati bir "yağlama mekanizması" olarak değil, sistemin çarklarına atılan bir kum tanesi olarak kullanan kişidir.

KAYNAKÇA (APA 7)

Amnesty International. (2023). Powering change or business as usual? Forced labour in cobalt supply chains. Amnesty International Ltd. https://www.amnesty.org/en/documents/afr62/7009/2023/en/ (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025).

Banking on Climate Chaos. (2023). Fossil fuel finance report 2023. Rainforrest Action Network. https://www.bankingonclimatechaos.org/wp-content/uploads/2023/04/BOCC_2023_vF.pdf (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2025).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu [BDDK]. (2021). Bankaların Sürdürülebilirlik İlkelerine Uyum Çerçevesi Hakkında Tebliğ.

Boltanski, L., & Chiapello, È. (2005). The new spirit of capitalism (G. Elliott, Çev.). Verso. (Orijinal çalışma basım tarihi 1999).

Brandes, P. (1997). Organizational cynicism: Its nature, antecedents, and consequences [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. University of Cincinnati.

Brunsson, N. (1989). The organization of hypocrisy: Talk, decisions and actions in organizations. John Wiley & Sons.

Christensen, L. T., Morsing, M., & Thyssen, O. (2013). CSR as aspirational talk. Organization, 20(3), 372–393. https://doi.org/10.1177/1350508413478310

DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. American Sociological Review, 48(2), 147–160. https://doi.org/10.2307/2095101

Festinger, L. (1957). A theory of cognitive dissonance. Stanford University Press.

Foucault, M. (2008). The birth of biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978-79 (M. Senellart, Ed.; G. Burchell, Çev.). Palgrave Macmillan.

Habermas, J. (1984). The theory of communicative action: Reason and the rationalization of society (T. McCarthy, Çev.; Cilt 1). Beacon Press.

JPMorgan Chase & Co. (2023). Environmental, social and governance (ESG) report 2022. https://www.jpmorganchase.com/content/dam/jpmc/jpmorgan-chase-and-co/documents/jpmc-esg-report-2022.pdf (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2026).

Kara, S. (2023). Cobalt red: How the blood of the Congo powers our lives. St. Martin's Press.

Kiely, R. (2018). The neoliberal ideology and the crisis of the state. Rowman & Littlefield.

Kişisel Verilerin Korunması Kurumu [KVKK]. (2016). 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. Resmi Gazete.

Leith, D. J. (2021). Mobile handset privacy: Measuring the data iOS and Android send to Apple and Google. Trinity College Dublin. https://www.scss.tcd.ie/doug.leith/apple_google.pdf

Luhmann, N. (1995). Social systems (J. Bednarz & D. Baecker, Çev.). Stanford University Press.

Lyon, T. P., & Montgomery, A. W. (2015). The means and end of greenwashing. Organization & Environment, 28(2), 223–249. https://doi.org/10.1177/1086026615575332

Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. The Academy of Management Review, 20(3), 709–734. https://doi.org/10.2307/258792

Pasquale, F. (2015). The black box society: The secret algorithms that control money and information. Harvard University Press.

Privacy International. (2022). Data exploitation and the right to privacy in the digital age. https://privacyinternational.org/report/4857/data-exploitation-and-right-privacy-digital-age (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2025).

Raji, I. D., Gebru, T., Mitchell, M., Buolamwini, J., Jost, J., & Denton, E. (2020). Closing the AI accountability gap: Defining challenges for internal algorithmic auditing. Proceedings of the 2020 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency, 33–44. https://doi.org/10.1145/3351095.3372873

Selbst, A. D., Boyd, D., Friedler, S. A., Venkatasubramanian, S., & Vertesi, J. (2019). Fairness and abstraction in sociotechnical systems. Proceedings of the 2019 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency, 59–68. https://doi.org/10.1145/3287560.3287598

Sermaye Piyasası Kurulu [SPK]. (2020). Sürdürülebilirlik ilkeleri uyum çerçevesi. https://www.spk.gov.tr/duyurular/basin-bultenleri/2020/60 (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2025).

Sullivan, R., & Mackenzie, C. (Eds.). (2017). Responsible investment. Routledge.

Zuboff, S. (2019). The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power. PublicAffairs.